

Дмитро Вирський
Київ

РОТУНДУС ПРОТИ ОРИХОВСЬКОГО: ДИСКУСІЯ 1564/1566 р. ПРО ВОЛЮ І НЕВОЛЮ У ВЕЛИКОМУ КНЯЗІВСТВІ ЛИТОВСЬКОМУ

У статті представлена дискусія між С. Ориховським і А. Ротундусом 1564/1566 р., що стала непересічним явищем суспільно-політичної думки Корони Польської і Великого князівства Литовського. Вона гідно репрезентує складність об'єднаної процесу, що завершився Люблінською унією 1569 р., а також креслить інтелектуальні обрії тогочасних еліт та урельєфнює значення специфічного «руського» досвіду для прийняття ними відповідних рішень.

Ключові слова: С. Ориховський-Роксолан, А. Ротундус, Люблінська унія 1569 р.

В статье представлена дискуссия между С. Ориховским и А. Ротундусом 1564/1566 г., которая стала незаурядным явлением общественно-политической мысли Короны Польской и Великого княжества Литовского. Она достойно представляет сложность объединительного процесса, завершившегося Люблинской унией 1569 г., а также очерчивает интеллектуальные горизонты тогдашних элит и делает рельефным значение специфического «русского» опыта для принятия ими соответствующих решений.

Ключевые слова: С. Ориховский-Роксолан, А. Ротундус, Люблинская уния 1569 г.

The article presents a discussion 1564/1566 between S. Orihovski (Orzechowski) and A. Rotundus, which has become an extraordinary phenomenon of political thought of the Polish Crown and the Grand Duchy of Lithuania. It adequately represents the process of the union (Polish–Lithuanian Commonwealth), ended the Lublin union in 1569, and also outlines the intellectual horizons of the then elite and indicates the importance specific «ruthenian» experience for them to take appropriate decisions.

Key words: S. Orzechowski-Roxolan, A. Rotundus, the Union of Lublin in 1569.

Станіслав Ориховський-Роксолан (1513–1566 рр.) – одна з ключових постатей в інтелектуальних процесах на теренах України середини XVI ст.¹. Свій слід він залишив практично в усіх суспільнозначущих дискусіях свого часу. Як представнику перемиської шляхти з родоводом, який сягав XIV ст., найближчими йому були інтереси т.зв. Польської Русі

---

¹ Ця стаття є певним «розгортанням тез» моєї нової книжки, див.: Вирський Д. Станіслав Ориховський-Роксолан: життя і пам'ять. – К., 2013. – 215 с.

(західноукраїнських провінцій Польського королівства в кордонах з-перед 1569 р.). Він є автором слинної формули численних лояльностей – «*gente ruthenus, natione polonus*» або «*gente Roxolani, natione vero Poloni*» [з роду русин-українець, але за належністю до політичної нації – поляк], а також і менш знаного окреслення «*homo ex Ruthenis ortus, Romano tamen ritu*» [людина русько-українського походження, римо-католицької віри] – воно засигналізувало, що українці можуть бути і різного віровизнання.

Основною працею, в якій Оріховський – той, хто «першим в Русі» спокусився високими науками (автохарактеристика з цього твору²) – викладає свої погляди на політичну унію Литви і Польщі, є частина друга трактату «Квінкункс, тобто взірць устрою Польської держави» (Далі – «Квінкункс II»). Написаний на рубежі 1563/1564 р.³, коли справа унії набула небувалої гостроти, він обстоює крайні пропольські погляди повної інкорпорації Великого князівства Литовського до Польської Корони.

Головними складовими позиції С. Оріховського є: 1) визнання Польського королівства найкращою державою світу на той час; 2) Литва вже здавна належить короні Польській де-юре; 3) аналіз справ у Великому князівстві Литовському доводить, що труднощі, які воно переживає (здебільшого через Лівонську війну), органічно властиві її природі; 4) заклик литовців до інкорпорації в Польщу, котра призведе до поширення польських «свобод» на населення литовської держави.

Роксолан ставить лад у Литовському князівстві поруч із устроєм Московської держави і Туреччини. Взагалі, формула князівської влади С. Оріховського нагадує думки на цю тему російського царя Івана Грозного, які він висловив у листуванні з князем А. Курбським. Згадаймо, наприклад, його знамените: «Жаловать своих холопей мы вольны и казнить их также вольны». Це листування було відоме у литовсько-польському суспільстві, тим дошкульніше Оріховський вражав литовців, ставлячи їх на одну дошку з їх одвічним недругом – Москвою, не кажучи вже про порівняння з Туреччиною – «ворогом усього християнського світу».

Почасти «антилитовський» запал Роксолана інспірований особистою праведно-католицькою нехиттю до лідера литвинів – Миколая Радзивіла Чорного (1515–1565 рр.), якого перемиський канонік вже перед тим заклеїв за підтримку Реформації (див. антипротестантський твір від

² *Українські гуманісти* епохи Відродження / Відп. ред. В. Нічик. У 2 ч. – К., 1995. – Ч. 1. – С. 311.

³ За згадками у тексті, описана в «Квінкунксі» розмова мала відбутися близько 10.II.1564 р., див.: *Ślaski J. O chronologii polskich dialogów politycznych Stanisława Orzechowskiego.* – S. 118. Сам автор у титулі пише, що подав його замість колядки на новий 1564-й рік послам на сейм коронний.

26 липня 1562 р. «Висновки проти єретиків щодо здоров'я вітчизни»⁴; оформлений він як лист-провокація до вождя польських і литовських протестантів – князя М. Радзивіла; основним мотивом твору є тема антидержавної та антисупільної ролі Реформації – її автор вважає «троянським конем», що, в умовах війни з Московією, губить країну; Радзивілові ж, як чільному сенаторові, Роксолан пропонує діяти із міркувань державної користі, а не з конфесійних уподобань).

Особливо цікавим для української традиції є параграф з «Квінкункса II» під титулом «*Поляк закликає литвина до свободи*». Тут виразно бачимо позицію не просто поляка, а людини *gente ruthenus, natione polonus*. Отже, наведемо його майже повністю: «Не для себе, – звертається до «Литвина» «Поляк»-оратор, – а для тебе самого беру до свого гурту. Вольністю своєю зроблю тебе, невільника, вільним, як також невільного раніше русина зробив вільним і свобідним паном і рівним собі в усьому. З ним тепер у землі його мешкаю і одним з ним ґрунтом користуюсь. Всього на полі з ним маю не як з сусідом, а як зі своїм власним братом [читаючи таке мимохіть згадаєш Шевченкове «*колись були ми козаками, кохались з вільними ляхами*» – Д. В.]. Ґрунт і все князівство руське я, поляк, добувши у руських панів, у суворих тиранів, в одне тіло держави Польської під одним королем і під одним правом об'єднав. Таке саме добродійство я, вільний поляк, добровільно тобі, невільний литвине, дарую. А щоб це добродійство якнайвдячніше від мене прийняв, поглянь на свої недоліки і великі мої достатки. Для тебе пан народився, а для мене не народився. Ти маєш того пана, якого мусиш мати, а я, поляк, того короля маю, якого мати хотів. Ти не маєш жодного захисту проти зверхності свого князя, а я маю захист проти свого короля – присягу, тобто, ним учинену, – під зверхністю священницького стану. Ти, литвине, в ярмі природному, природного пана носиш на своєму хресті, а я, поляк, ніби орел, без пут бував на своїй природній свободі під своїм королем. Тому польський народ сміливо так може говорити до Литви».

Відтак, саме статус української спільноти у складі Корони Польської для Оріховського є прикладом обопільної користі, що мають народи, які приєднались до поляків⁵. Такий «україноцентричний» погляд на унійну

⁴ *Stanisłai Orichovii Roxolano, Conclusiones in haereticos pro salute patriae* (Без місця і року друку). Того ж 1562 р. вийшов і польський переклад твору: *List do Oświeconego Pana [...] Mikolaia Radziwila [...] przy Conclusiach przeciwko heretykom wydanych* (Без місця і року друку).

⁵ Теза відома ще за промовою-передмовою, яку Оріховський написав до відомої книги Якуба Пшилуського «*Leges et statuta regni Poloniae*» / «Закони і статuti Королівства Польського» (Краків, 1553). Так що тут Роксолан є вельми послідовним.

справу мав сприяти популяризації «інкорпораційної» програми в Литовській Україні і, як відомо, якщо щодо всього ВКЛ вона в Любліні в 1569 р. «не пройшла», то щодо українських земель – Волині, Поділля та Київщини – цілком вдалася.

Утім, навіть роблячи скидку на риторичні перебільшення, характеристика «невільних литовців» у Роксолана мала образити литовську громадськість, хоча й знаходила схвальні відгуки в особливо пропольські налаштованих колах⁶. За приклад останнього наведемо згадки про *niewolstwo litewskie* підляською шляхтою на Люблінському сеймі 1569 р.⁷; або т.зв. «Nowiny Lubielskie 1567 r.» / «Новини Люблінські» (Люблін, 1567) – у них автор-поляк (шляхтич коронний) мовить про те, що литвини за щастя лічити повинні прилучення до польських вольностей⁸.

Попри загальну підтримку певні сумніви у радикальній програмі Оріховського висловив анонімний автор «Зем'янина або розмови батька з сином», виданого у Кракові в 1565 р.⁹. Власне, цей спостерігач не поступається Роксоланові у своїй прихильності до ідеї унії та вже не залишає поза увагою і сумніви «литвинів» щодо вигод останньої для їхнього суспільства. Він згадує, що литовці «теї унії так бояться, як вогню і у неволю забрання». Серед основних мотивів цього письменник називає побоювання, щоб «такова унія не була, як коли вовк козу пожре», тобто, що влада зосередиться в руках поляків, які на інших «бремя накладуть», від якого самі увільнені. Хоча сам автор «Зем'янин» лічить це побоювання за безпідставне – мовляв, Польща має республіканський, а не самодержавний устрій, а тому держава діє в інтересах усіх повноправних співгромадян.

⁶ Взагалі, Оріховському було вже не вперше ображати литовців – згадаймо його дві промови 1548 р. проти шлюбу короля Сигізмунда-Августа із Барбарою Радзивіл, де він явно очорнював наречену-литовку, див.: *Вирський Д.* Станіслав Оріховський-Роксолан: життя і пам'ять. – С. 113.

⁷ До речі, у Роксоланового концепта «неволі» було взагалі велике «унійне» майбутнє. Коли почалася агітаційна компанія за церковну унію на Русі, добрий знайомиць Оріховського Бенедикт Гербест (Зелевич, 1531–1598) заговорить у Львові вже про «грецьку неволю», див.: *Herbest B.* Wiary Kosciola Rzymskiego Wywody, y Greckiego Niewolstwa Historya: dla Jedności: Z Kościelney dłuższej Historiey, dla Rusi nawrocenia pisaney. – Kraków, 1586.

⁸ *Wiszniewski M.* Historia literatury polskiej. – Т. 8. – Kraków, 1851. – S. 46.

⁹ Написаний ще 1564 р. автором-читачем «Розмови про екзекуцію», який, здається, ще не знав «Квінкунса». Тривалий час його приписували С. Оріховському, утім уже в ХХ ст. визнали, що створив його інший письменник. Були спроби приписати його Я.-Д. Соліковському (який один раз ховався за іменем Оріховського в «Сон на яву»), утім, вони були спростовані. Тим не менш, автор явно поділяв погляди Роксолана на ситуацію в країні взагалі, див.: *Вирський Д.* «Зем'янин» Псевдо-Оріховського як пам'ятка консервативної суспільної думки України XVI ст. // Український історичний журнал. – К., 2005. – №6. – С. 190–198.

Крім того, оповідач-симпатик Оріховського пояснює нехіль «литвинів» до унії внутрішніми негараздами в Польщі, які не сприяють зростанню її авторитету у сусідів, та «слабкою обороною», яка також «не швидка, і тим, кого боронимо шкідлива». Наприкінці автор «Зем'янина» сам риторично запитує: «кому ж хочеться до такої [малопривабливої – Д. В.] справи приступити?» і не знає як зарадити такому стану речей.

Отже, можемо відмітити, що позиція «Зем'янина» від нестриманого оптимізму «Квінкунксу» Оріховського щодо перспектив унії Польщі і Литви, на умовах повної інкорпорації останньої, схиляється до більш зваженої і поміркованої позиції, свідомої, що «литвинам» є що втрачати в разі унії і вважати її беззастережним благом для Великого князівства Литовського було б наївним. Як відомо, на Люблінському сеймі 1569 р. польські правлячі кола пішли на компроміс щодо збереження багатьох «литовських прав» і в об'єднаній державі, що немало посприяло остаточній ухвалі унійного акта. Таким чином, відмінність «Зем'янина» від «Квінкунксу» в поглядах на унію Польщі та Литви може розглядатись як свідчення зростання у польському суспільстві більш реальних і компромісних поглядів на неї.

Отже не дивно, що у відповідь на закиди Оріховського не промовчали і «політичні литвини». Найбільш колоритною їх реакцією став твір «Розмова Поляка з Литвином»¹⁰ (Брест, 1564 р. або 1565 р.)¹¹. Його автором

¹⁰ Переклад повної назви: «Розмова Поляка з Литвином, з якої тут легко кожен побачити може, що є справжня вольність або свобода, і як би унія між Короною Польською і Князівством Литовським мала прийматись – здійснена проти образливого та помилкового писання Станіслава Оріховського, яким він невинне славне Князівство Литовське оббрехати хотів. Додана до того ж Розмова про неволю Литовську».

¹¹ [Rotundus A.] Rozmowa Polaka z Litwinem, z ktorey thu snadnie każdy obaczyć może, co iest prawa wolność, або swoboda, y iakoby Unią Korona Polska z Księstwem Litewskim przyiąć miała, przeciw sromotnemu i omylnemu Stanisława Orzechowskiego pisanu, ktorzym niewinnie sławne Księstwo Litewskie zelżyc chciał, uczyniona. Przydana iest ktemu Rozmowa o niewoley Litewskiej. – Breść, 1565? – 95 s.nlb.; [Його ж.] Rozmowa Polaka z Litwinem, 1564 / wydał J. Korzeniowski. – Kraków, 1890; Stanisława Orzechowskiego i Augustyna Rotundusa debata o Rzeczypospolitej / wybór i opracowanie K.Koehler. – Kraków, 2009. Твір виданий анонімно. Ймовірно, вірш «Do Polaków i do Litwy», який включений до цього видання (підписаний «A. W.»), належить перу іншого литовського патріота – Андрія Волана (бл.1530/1531–1610 pp.). У вірші цьому вихваляється слухна литовська відповідь на образливий «Квінкункс», автора якого названо «мудруючим блазнем». Модерні перевидання «Розмови» Ротундуса див.: [Rotundus A.] Rozmowa Polaka z Litwinem, 1564. – Kraków, 1890; Stanisława Orzechowskiego i Augustyna Rotundusa debata o Rzeczypospolitej / wybór i opracowanie K. Koehler. – Kraków, 2009. – S. 149–225.

За текстом, описана розмова відбулася підчас Парчовського сейму – отже між 27.VI і 7.VIII.1564 р. (причому, ближче до кінця сеймування, бо у тексті є згадка, що від початку сейму вже кілька тижнів минуло).

був *Августин Ротундус* (Мелеський, бл. 1520–1582 рр.), який походив з міщанської родини польського Велуня, був щирим католиком. На час вступу в полеміку він вже відомий у Великому князівстві Литовському як державний діяч (віленській в'їт), юрист (студював у Віттенберзі, Кракові, Падуї та Фераррі, взяв участь у творенні II-го і III-го Литовських Статутів) та історик (десь після 1551 р., з інспірації короля та великого князя Сигізмунда-Августа, взявся за укладання нарису історії Литви, згідно з сучасними ренесансними нараційними нормами).

У своїй «Розмові» Ротундус, не виступаючи відверто проти унії, намагається пом'якшити або спростувати найбільш одіозні для литовського вуха висловлювання Роксолана. Він справедливо зауважує, що настанови Оріховського більше для розколу зручні, аніж для унії та й риторично-софістичними засобами автор «Квінкунксу» явно перебирає-зловживає.

Вустами «Литвина» Ротундус оголошує, що «нація наша» «зацна» і «ні в чому жодному народу християнському не поступається». Він також ретельно спростовує тезу Оріховського про те що королівство за сутністю вище князівства, доводячи, що знані історії погані королі, знані і добрі князі – отже не у титулі справа. До речі, автор «Розмови» демонструє високу ерудицію у справах історії «християнського Заходу» (факти протистояння пап і імператорів), Польщі та Литви, але скільки-небудь значної обізнаності із історичним досвідом Русі у нього не помітно (це до питання – чи не Ротундус навчив «руської історії» Стрийковського? Чи не він автор концепту «історії литовської і руської», яка стала родзинкою творчості Стрийковського? Здається, у знаних Ротундусові литовських хроніках «по-руські писаних» він шукав лише історії Литви).

Про «вольність» взагалі «Литвин» Ротундуса міркує, що тут важлива «міра», бо без неї воля – то сваволя, від якої суспільство-державна більше страждає. І чітка ієрархія ефективніша за анархічне змагання усіх з усіма, а «природний» король зовсім не обов'язково гірший за «обраного». Для ілюстрації цієї тези він не обминув і плачевного стану організації оборони Поділля поляками – злостиво зауваживши їм, що диспутовати сидячи по домівках про віру всяко легше, ніж іти воювати з татарами. Тут таки прямо заявив і про те, що запорука прихильності литвинів до унії – то ефективна допомога з боку Польщі у спільній війні з Москвою (остання вже загарбала чи не половину ВКЛ, отже треба те відвоювати, і вже з цілою великокняжою Литвою, а не її урізаною часткою, укладати унію).

Зрештою, зауважу, що цікавою є толерантна постава Ротундуса щодо православних у ВКЛ. Їх фактичне рівноправ'я з католиками автор «Розмови Литвина з Поляком» вважає обґрунтованим давніми привілеями, рішеннями Флорентійського собору (Флорентійською унією 1439 р.) та свідомим вибором Віленського сейму 1563 р.

Досить ймовірно, що Оріховський таки у чомусь зважив на критику Ротундуса, бо у пізнішому творі «Політія Польського королівства» (1564–1566 pp.) його висловлювання у справі унії вже не такі агресивні (серед прикладів князівств-тираній ВКЛ тут вже немає). Власне, «Політія» загалом лише систематизувала-академізувала погляди «Квінкункса» у формальному жанрі трактату про державний устрій (за Аристотелевим взірцем). Це не цілком завершений твір (Оріховський планував три книги, а відомі лише дві і то друга значно менша за обсягом, отже, також, ймовірно, незакінчена або «згорнута» дочасно)¹².

Бажаючи спопуляризувати ідеї «Квінкункса», Оріховський надіслав його латиномовну «Апологію» («*Apologia pro Quincunce sive pro sacerdotali majestate*», написана 24 червня 1566 р.) Пйотру Мишковському (бл. 1510–1591 pp.), декану краківському та підканцлеру королівства (а також колишньому однокурснику Оріховського за навчанням у Краківському університеті), з проханням подбати про її видання. Власне, захищає-апологетизує тут Роксолан дві останні свої праці – «Квінкункс» і промову на сеймику у Судовій Вишні – певне незадоволення щодо яких раніше висловив Мишковський¹³.

Причому, саме промова у Вишні 13 березня 1566 р. (зачіпала особисті інтереси короля у справі розлучення із Катериною Габсбург) знервувала королівського придворного більше, але Оріховський воліє «переключити» увагу саме на «Квінкункс». Мабуть найцікавішими у цьому тексті є роз'яснення щодо критики литвинів. Оріховський нападає на щойно померлого (29.V.1565 р.) Миколая Радзивіла Чорного, вказуючи що саме «невільний» князівський лад Литви дозволив йому впроваджувати там протестантизм (реалізуючи гасло – чия влада, того і віра). Роксолан також малює карикатурний образ «національного героя» литовців – велико-

¹² У листі до Коммендоні 10.XII.1564 р. Оріховський писав, що вже має в руках «Політію» (може, це про 1-у книгу «Політії»?); У листі 28.IV.1565 р. йдеться про пересилку тексту «Політії» до краківської друкарні. У самому рукописі після тексту стоїть дата 15.IV.1566 р. 24.VI.1566 р. в «Апології Квінкункса» Оріховський пише, що «Політія» готова («маю в руках») і ось-ось вийде друком. Зрештою, фрагмент такого друку з XVI ст. (Краків, 1566?) був виявлений у 1970-х роках, див.: *Górska B. Stanisława Orzechowskiego «Policzka Królestwa Polskiego» – fragment nieznanego druku z XVI w. // Ze skarbca kultury. – Wrocław, 1976. – Z. 27. – S. 5–12.*

¹³ Є версія, що Мишковський, обурений «Квінкунксом», ініціював постановня «Ворожінь» Яна Кохановського («*Wrózki*», написані 1564 р., або 1566 р., або 1569 р. – видані вже 1587 р.), див.: *Gaertner H. «Ziemianin». Bezimienny dialog XVI wieku na tle współczesnej publicystyki (myśli – styl – autorstwo).* – Kraków, 1922. – S. 6. «Ворожіння» мали вигляд діалогу поміщика-«Земянина» і ксьондза-«Плебана», у якому, зокрема, спростовувались – як безпідставні – «вишунські» голоси про те, що Польське королівство, мовляв, іде до загибелі.

го князя Вітовта. Він, мовляв, завжди із луком ходив і в тих, хто зробив не по його, відразу стріляв (отже діяв не за законом, а цілком свавільно – по-тиранські). Повторює Роксолан і тези про взірцевість інтеграції до Польського королівства Русі для планованої унії з Великим князівством Литовським («такого роду князівством є наша Русь; оскільки поляки, перемігши її у великих військових змаганнях, включили її до Польщі і на вернули, то вчинили один народ із двох»). Доля князівства, на думку Роксолана, розчинитися у королівстві (правовій «вільній» державі), стати її пересічним намісництвом. Цікаво також зауважити – вже оглядаючись на усі знані твори перемиського автора, що литовську династію Ягелонів він явно любив (королю Владиславу-Ягайлу Оріховські були зобов'язані своїми першими шляхетськими привілеями-наданнями), але лише як польських королів (!), а не як великих князів литовських.

Зрозуміло, пошуку компромісу, до якого дійшло 1569 р. у Любліні, жорстко-інкорпораційна позиція Оріховського не сприяла. За це йому часто дорікали модерні історики, часто-густо натякаючи, що під кінець життя Роксолан розучився відчувати кон'юнктуру та дух доби. Але, гадаю, це була одна з тих тем, де перемишлянин вважав себе безспірним авторитетом, думка якого і має бути визнана панівною (взагалі у Роксолана таки було декілька сталих ідей, під які він старанно намагався «прогнути» змінний світ). Зрештою, така позиція могла піти за обґрунтування відторгнення від Великого князівства Литовського Волині, Брацлавщини та Київщини, здійсненого 1569 р.

Цікаво також, що полеміка між Оріховським і Ротундусом мала відлуння у колі близькому до клану князів Острозьких – тогочасних вождів русинів-українців ВКЛІ. Маю на увазі звітку, що Ян-Кшиштоф Тарновський, брат дружини князя Василя-Костянтина Острозького, порадив з критики Оріховського Ротундусом¹⁴. І це при тому, що до того Тарновські тривалий час були основними протекторами Роксолана.

У підсумку зауважимо, що дискусія 1564/1566 р. між Оріховським і Ротундусом є непересічним явищем суспільно-політичної думки Корони Польської і Великого князівства Литовського. Вона гідно представляє складність об'єднавчого процесу, що завершився Люблінською унією 1569 р., а також креслить інтелектуальні обрії тогочасних еліт та урельєфне значення специфічного «руського» досвіду для прийняття ними від-

¹⁴ Під 1565 (?) р. є звітка, що «пан Тарновський» був у захваті від якихось (Ротундуса?) «книг проти Оріховського», див.: *Materyały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzy polskich/ zebrał Teodor Wierzbowski. – T. 1: 1398–1600. – S. 125* (лист писаний ректором перемиської школи Станіславом Мареніушем (бл. 1532–1580 рр.) до Якуба Варгоцького).

повідних рішень. Та й зрештою, підняте цією дискусією питання – «рівноправний союз» чи «інкорпорація»? – взагалі у подальшій українській традиції стало чи не «вічним».

Dmytro Vyrskyi

**Rotundus against Orihovski:
Discussion 1564/1566 of the liberty and slavery
in the Grand Duchy of Lithuania**

The article presents a discussion 1564/1566 between Stanislav Orihovski (Orzechowski, 1513–1566) and Augustyn Rotundus (Mieleski, c. 1520–1582), which has become an extraordinary phenomenon of political thought of the Polish Crown and the Grand Duchy of Lithuania. It adequately represents the process of the union (Polish–Lithuanian Commonwealth), ended the Lublin union in 1569, and also outlines the intellectual horizons of the then elite and indicates the importance specific «ruthenian» experience for them to take appropriate decisions.

Orihovsky defended the position of full incorporation the Grand Duchy of Lithuania in the Polish Crown. Rotundus criticized extremes of the Orihovski and defended the rights of the Grand Duchy of Lithuania.

Article expands upon the author's book (biography Orihovski), which was published in 2013.